

คัมภีร์สมันตกุฎวณิชนา:
วิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับ
คติความเชื่อของศรีลังกา

Samantakūṭavaṇṇanā:
Analysis an Issue on Sri Lankan's Cult

พระมหาพจน์ สุวโจ* และพระมหาถนอม อานนุโท**

Phramaha Phocana SUVACO and Phramaha Thanorm ARNANDO

* ** อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

Lecturer, Mahachulalongkomrajavidyalaya University,

Buriram Buddhist College, Thailand

ตอบรับบทความ (Received) : 8 ก.ค. 2564

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 18 ธ.ค. 2564

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 26 ต.ค.2564

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 31 ม.ค. 2565

คัมภีร์สมันตกุฏวณิชนา: วิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับคติความเชื่อของศรีลังกา

พระมหาพจน์ สุวโจ
และพระมหาถนอม อานนุโท

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสารัตถะของคัมภีร์สมันตกุฏวณิชนา และวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับคติความเชื่อของศรีลังกาสมาัย แต่งคัมภีร์สมันตกุฏวณิชนา ผลการศึกษาพบว่าเนื้อหาของคัมภีร์สมันตกุฏวณิชนาเน้นกล่าวถึงพุทธจริยาวัตร นับตั้งแต่สมัยตรัสรู้จนตรัสสมาสมาธิโพธิญาณจนถึงเสด็จเกาะลังกา นอกจากนี้ คัมภีร์ยังเสริมด้วยเรื่องราวของเทพสุমনะในฐานะผู้อารักขาภูเขาสมันตกุฏ เหตุการณ์พระพุทธรูปทรงประทับรอยพระพุทธรูปบาทบนยอดเขาสมันตกุฏ คติความเชื่อเกี่ยวกับบุญสถานศักดิ์สิทธิ์รอบเกาะลังกาในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า และคติความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าอินดู ซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายสมัยนั้น กล่าวคือเทพอุบลวัณ (ภายหลังเรียกว่าเทพวิษณุ) พระเวทเทพระผู้แต่งคัมภีร์สมันตกุฏวณิชนา ในฐานะพระสงฆ์ นักปราชญ์ได้เห็นความมากอิทธิพลของเทพวิษณุ และเกรงว่าหากคติความเชื่อเช่นนี้แทรกซึมเข้าสู่พิธีกรรมของชาวพุทธ ย่อมจะเป็น

เรื่องยากต่อการแก้ไข จึงแต่งคัมภีร์สมันตภูมิกถาเพื่อยกย่องรอย
พระพุทธรูปที่บทยอดเขาสมันตภูมิกถาในฐานะบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ของชาว
ศรีลังกา และสรรเสริญเทพสุমনะในฐานะผู้อารักขารอยพระพุทธรูป

คำสำคัญ : สมันตภูมิกถา ศรีลังกา คติความเชื่อ

Samantakūṭavaṇṇanā: **Analysis an Issue on Sri Lankan's Cult**

**Phramaha Phocana SUVACO
and Phramaha Thanorm ARNANDO**

Abstract

The objectives of this academic article are to study the essence of *Samantakūṭavaṇṇanā* and to analyze the issue of the cult of Sri Lankan people. The results of the study show that this work focuses on the Buddha's activity, from the time of his enlightenment until he comes to the island of Lanka. Moreover, this work also adds to the story of God Sumana as the custodian of the Samantakūṭa Mountain, the event of enshrining the Buddha's footprint, the cult of sacred sites around the island as a representative of the Buddha, and the cult of Hindu gods. Such a Hindu god who is very famous names Upunval (sometime later called Visnu). Vedeha, the author of *Samantakūṭavaṇṇanā*, considers the influence of God Visnu. He fears if this cult infiltrates into Buddhist's ritual, it will

be difficult to solve. Therefore, he decides to write this work for eulogizing the Buddha's footprint on the Samantakūṭa Mountain as a sacred site of Sri Lanka and extolls God Sumana as the custodian of the Buddha's footprint.

Keywords : *Samantakūṭavaṇṇā*, Sri Lanka, Cult

1. บทนำ

คัมภีร์สมันตกุฎวัดถนนา เป็นคัมภีร์ภาษาบาลีมีเนื้อหากล่าวถึงประวัติความเป็นมาของรอยพระพุทธรูปบาทเหนือยอดเขาสมันตกุฎ (ปัจจุบันเรียกว่าศรีปาทะ) ซึ่งขุนเขาแห่งนี้เชื่อกันว่าเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทของพระพุทธเจ้า ดังปรากฏเห็นหลักฐานในคัมภีร์อรรถกถาอังคุตตรนิกายชื่อว่ามโนรทปุรณี ซึ่งระบุไว้ว่า “ทมิฬชื่อว่าทิมชยันตะระลึกได้ตามธรรมดาของตน จึงทมิฬนั้นเอาผ้าแดงบูชาอากาศเจดีย์ที่สมุนคิริวิหาร”¹ สมุนคิริวิหารในที่นี้หมายถึงสมุนกุฎหรือสมันตกุฎ อันเป็นสถานที่อยู่ของเทพสมณะ (บางที่เรียกว่าเทพสมันต์) ผู้ทำหน้าที่อารักขาคัมภีร์ของรอยพระพุทธรูปบาท ส่วนทมิฬนามว่าทิมชยันตะระนั้นปรากฏเห็นในคัมภีร์มหาวงศ์ในฐานะนักรบเอกคนหนึ่ง ของพระเจ้าเอฬาระ (พ.ศ. 338-342)² สำหรับอากาศเจดีย์หรือเจดีย์บนยอดเขานั้น สันนิษฐานว่าน่าจะมีลักษณะเป็นอาคารซึ่งสร้างครอบรอยพระพุทธรูปบาทเอาไว้ จากหลักฐานตรงนี้เชื่อได้ว่าประเพณีการสักการบูชารอยพระพุทธรูปบาท น่าจะเป็นที่รู้จักแพร่หลายของชาวลังกาตั้งแต่สมัยนั้นเป็นต้นมา³ ด้วยเหตุดังกล่าว พระเวทเทเถระในฐานะพระสงฆ์นักปราชญ์จึงแต่งคัมภีร์เล่มนี้ขึ้น นับว่าต้องการสรรเสริญจริยาวัตร

¹ พระพุทธโฆสเถระ, *อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกจตุกกนิบาต มโนรทปุรณี ภาค 2* ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 178.

² พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1* แปลโดยสุเทพ พรหมเลิศ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 231.

³ ลังกากุมาร, *เล่าเรื่องเมือง (ศรี) ลังกา: รวบรวมบทความวิชาการในวาระครบรอบหนึ่งทศวรรษ* (นครปฐม: สาละพิมพ์การ, 2560), 324.

อันดิงามขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพรรณนาความ
อัศจรรย์ของรอยพระพุทธรูป เพื่อสร้างกุศลศรัทธาแก่ชาวพุทธลังกา
ทุกรูปนาม

ประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้เนื้อหาคัมภีร์สมันตกุฎวณณา จะเน้น
พรรณนาจริยาวัตรของพระพุทธรูป หรือกล่าวถึงขุนเขาสมันตกุฎใน
ฐานะเป็นบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นสถานสถิตรอยพระพุทธรูป
หรือสรรเสริญความสำคัญของเทพสมณะในฐานะผู้อารักขาคัมภีร์
รอยพระพุทธรูปนับแต่บรรพกาล หรืออธิบายความงดงามอลังการ
ของธรรมชาติรอบบริเวณสมณกุฎ หรือว่าพยายามชี้บอกเรื่องราวของ
เทพเจ้าอินทนน้อยใหญ่ ผู้พากันเดินทางเข้าเฝ้าถวายสักการะแด่รอย
พุทธรูป แต่หากศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกด้านบริบททางศาสนาสมัยนั้น
กลับมีประเด็นให้ชวนตีความหลายด้าน โดยเฉพาะบริบทเกี่ยวกับคติ
ความเชื่อของผู้คนสมัยแต่งคัมภีร์สมันตกุฎวณณา จึงเห็นว่าหากมีการ
วิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับคติความเชื่อ น่าจะสามารถตอบคำถามได้ว่า
จุดประสงค์แท้จริงของการแต่งคัมภีร์สมันตกุฎวณณาคืออะไร ? เป็นผล
มาจากบริบททางการเมืองหรือไม่ ? หรือว่าเจตนาแท้จริงของการแต่ง
คัมภีร์เป็นการผลิตซ้ำทางความเชื่อของชาวพุทธศรีลังกา ?

2. ศึกษาสาระสำคัญของคัมภีร์สมันตกุฎวณณา

คัมภีร์สมันตกุฎวณณาแต่งโดยพระเวทเทเถระ ดังปรากฏ
เห็นในนิคมคาถาของคัมภีร์เล่มนี้ว่า “พระผู้เป็นอรัญญวาสี (หมายถึง
พระเวทเทเถระ) ได้รับนิมนต์ให้แต่งคัมภีร์สมันตกุฎวณณา โดย
พระราชหุลเถระผู้เป็นนักปราชญ์ ทรงคุณความดีมีชื่อเสียงบนเกาะลังกา

พระอริยญฺรตนาอนันทมहाเถระ (พระอนันทมहाเถระผู้อยู่ในป่าแก้ว หรือพระอนันทมहाเถระผู้เป็นดุจดวงแก้วในป่า) ผู้เป็นประธานของ คณะสงฆ์ ผู้ปรากฏขึ้นบนโลกประดุจดวงตะวันตระหง่านเด่นท่ามกลาง ท้องนภา ผู้เป็นมหากวี ผู้มั่นคงในข้อปฏิบัติอันดีงามทั้งหลาย ผู้ข้ามฝั่ง มหาสมุทรแห่งสรรพศาสตร์ ดำรงชีวิตเพื่อคำสอนของพระศาสดา มี พระลูกศิษย์ผู้เป็นดุจดวงเพียงหนึ่งเดียวของตระกูลวิปคคาม ผู้ชำนาญ พระไตรปิฎก อาศัยอยู่ในป่า ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมมีศีลเป็นต้น ได้ ประพันธ์สี่หัตถ์หลักขณะด้วยภาษาสิงหล ส่วนคัมภีร์สมันตญฺญว ุณณานี้ พระเวทเถระผู้เป็นศิษย์มั่นคงในศีล ได้ประพันธ์ขึ้นแล้ว”⁴ ข้อความเบื้องต้นชี้ให้เห็นว่าพระเวทเถระผู้แต่งคัมภีร์สมันตญฺญว ุณณานั้น เป็นพระสงฆ์สังกัดอริยวาสินีทาย และเป็นศิษย์ของ พระอริยญฺรตนาอนันทมहाเถระ เนื่องจากเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาบาลี อีกทั้งแตกฉานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จึงแต่งคัมภีร์เล่มนี้ขึ้นด้วย ความสามารถแห่งตนโดยผู้ทำหน้าที่ตรวจทานคือพระราหุลเถระ

หลักฐานยืนยันตัวตนพระเวทเถระในฐานะผู้แต่งคัมภีร์เล่มนี้อีก แห่งหนึ่ง พบเห็นในนิคมคาถาของคัมภีร์รสุวาหินี ซึ่งเป็นผลงานอีกเล่ม หนึ่งของท่าน ดังความว่า “พระมหาเถระผู้มีนามว่ากาลิงคะ ถึงความเป็น พระอุปัชฌาย์ของภิกษุรูปใด พระมหาเถระผู้มีนามว่ามังคละ ผู้เป็นใหญ่ แห่งขัณฑสีมา ผู้ชำนาญในสรรพศาสตร์ ได้เป็นอาจารย์ของภิกษุรูปใด พระมหาเถระผู้มีนามว่าอริยญฺญาตนะอนันทะ ผู้เป็นหัวหน้าของ พระภิกษุหมู่ใหญ่ เป็นผู้ข้ามฝั่งมหาสมุทรแห่งสรรพศาสตร์ ถึงความ เป็นครูของภิกษุรูปใด ภิกษุรูปใดเป็นดุจดวงเพียงหนึ่งเดียวแห่งตระกูล วิปคคาม ในตรีนิทายแห่งสิงหล ภิกษุรูปใดได้ประพันธ์สี่หัตถ์หลักขณะ

⁴ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, ed. C.E. Godakumbura (Oxford: The Pali Text Society, 1955), 798-802.

ด้วยภาษาสิงหล และภิกษุรูปใดประพันธ์สมันตภูฏาวัณณนาอันดังาม
รสวาหินีก็เป็นอันภิกษุนั้นประพันธ์ไว้แล้ว”⁵ ข้อมูลเบื้องต้นชี้ให้เห็นว่า
พระเวเทหเถระนั้น มีพระอุปัชฌาย์ผู้ให้การอุปสมบทชื่อว่ากาลิงคมหา
เถระ มีอาจารย์ผู้ฝึกฝนอาจารย์นามว่าพระมังคลมหาเถระ และมีครู
ผู้สอนสังคาสตรและศิลป์นามว่าอานันทมหาเถระ นอกจากนั้น พระ
เวเทหเถระยังได้นิพนธ์คัมภีร์ 3 เล่ม ได้แก่ คัมภีร์สีหลสัททลักษณะ คัมภีร์
สมันตภูฏาวัณณนา และคัมภีร์รสวาหินี

ประเด็นเกี่ยวกับสำนักซึ่งเป็นที่พำนักพักอาศัยของพระเวเทห
เถระนั้น โคทกัมบुरะ (C.E. Godakumbura) และเปรมกุมาร เดอ ซิลวา
(D.A. Premakumara De Silva) ได้แสดงความเห็นว่า พระเถระพักอยู่
อาศัยบริเวณใกล้ภูเขาสมันตภูฏ ซึ่งเรียกว่าปฎุภัตตเสละ (บางที่เรียกว่า
ปลาภัตตคะละ) เห็นได้จากท่านสามารถพรรณนาความงดงามของสมันต
ภูฏได้อย่างละเอียด⁶ ด้านโสมปาละ ชัยวรรธนะ (Somapala Jayaward
hana) เห็นว่าสำนักของพระเวเทหเถระคือ อุทุมพรคิริ (บางแห่งเรียก
ว่าทิมบุลาคะละ) เนื่องจากสำนักแห่งนี้มีสมภารเจ้าอาวาสชื่อว่าพระ
วรวรตอานันทเถระ พระเถระรูปนี้แลเป็นอาจารย์ของพระเวเทหเถระ
นอกจากนั้น พระเถระยังมีศิษย์นักปราชญ์ร่วมอาจารย์เดียวกันอีก 2
ท่าน คือ พระโคตมเถระและพระพุทธรูปิยเถระ⁷ ผู้เขียนเห็นว่าทัศนะ

⁵ พระเวเทหเถระ, *รสวาหินี* แปลโดย แสง มนวิฑูร (พระนคร: โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2513), 798-799.

⁶ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, preface, xi. ; D.A. Prema-
kumara De Silva, “Sri Pada: Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri
Lanka,” (PhD Diss., University of Edinburgh, 2005), 46.

⁷ Somapala Jayawardhana, *Handbook of Pali Literature* (Colombo:
Karunaratne and Sons, 1994), 10.

ของโสมปาละ ชัยวรรณะมีความสมเหตุสมผลมากกว่า เพราะหลักฐานระบุว่าสำนักอุทุมพริรีนั้นเป็นวัดป่าอรัญวาสี มีพระสงฆ์นักปราชญ์แต่งตำราเป็นจำนวนมาก ส่วนสำนักปุกกุฏัตตเสละนั้นเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์สายธรรมกิริตวงศ์ เนื่องจากพระเถระผู้เป็นสมภารเจ้าอาวาสแห่งนี้มีนามว่าพระธรรมกิตติเถระ⁸ และศิษย์ผู้สืบต่อจากพระธรรมกิตติเถระล้วนใช้นามว่าธรรมกิตติเรื่อยมา⁹ ด้วยเหตุนี้ หากพระเวเทหเถระพำนักอยู่ในสำนักปุกกุฏัตตเสละจริงจะมีสร้อยนามว่าธรรมกิตติเป็นแน่

ส่วนช่วงสมัยการแต่งคัมภีร์สมันตกุฎฎวณณานัน มีนักวิชาการแสดงความเห็นคล้ายกันหลายท่าน ส่วนใหญ่สรุปตรงกันว่าน่าจะประมาณตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 18 จนถึงตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19¹⁰ เฉพาะพระเตลวัตเต ราหุลเถระ (Telwatte Rahula) เท่านั้นที่เห็นว่า พระเวเทหเถระน่าจะแต่งคัมภีร์เล่มนี้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 โดยเปรียบเทียบกับสำนวนภาษาในคัมภีร์สัทธัมมโฆสยานะ¹¹ ผู้เขียนเห็นว่าสมัยการแต่งคัมภีร์สมันตกุฎฎวณณานันน่าจะประมาณตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 18 เหตุเพราะพระเวเทหเถระเป็นศิษย์ของพระ

⁸ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาเวศม์ ภาค 2* แปลโดย สุเทพ พรหมเลิศ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 264.

⁹ H.B.M. Ilangasinha, *Buddhism in Medieval Sri Lanka* (Delhi: Sri Satguru Publications, 1992), 77-80.

¹⁰ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, preface, ix-xi. ; K.R. Norman, *Pali Literature* (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1983), 159. ; W. Geiger, *Pali Literature and Language*, trans. Batakrishna Ghosh (Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1968), 43.

¹¹ Telwatte Rahula, “Rasavahini: Jambudipuppattivatthu,” (PhD Diss., Australian National University, 1981), preface, ix.

อานันทเถระ หลักฐานระบุว่าคราวปฏิรูปพระพุทธศาสนาสมัยพระเจ้า
ปราชกรมพาทุนั้น (พ.ศ. 1809) พระเถระผู้ได้รับอาราธนาให้เป็นประธาน
สงฆ์คือ พระเมธังกรเถระแห่งอุทุมพรคิริ¹² พระเถระรูปนี้เป็นอาจารย์
ของพระอานันทเถระ และพระอานันทเถระในฐานะอาจารย์ของพระ-
เวทเทเถระ น่าจะได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในพระสงฆ์ ผู้ช่วยเหลือปฏิรูป
พระพุทธศาสนาจนสำเร็จ หากยืนยันว่าหลักฐานเบื้องต้นถูกต้อง นั้น
หมายความว่าพระเวทเทเถระน่าจะรับรู้ในการปฏิรูปพระพุทธศาสนา
คราวนั้น เนื่องจากพระเถระเป็นศิษย์คนสำคัญของพระอานันทเถระ
และผลจากการปฏิรูปพระพุทธศาสนาครั้งนั้น น่าจะเป็นแรงบันดาลใจ
ให้ท่านหันมาผลิตผลงานด้านวรรณกรรม

สำหรับเนื้อหาของคัมภีร์สมันตภูฏาณนนาบรรจุด้วย 802
พระคาถา โสมपालะ ชัยวรรธนะ (Somapala Jayawardhana) ได้ย่อ
เนื้อหาเป็น 6 ปริจเฉท กล่าวคือ ปริจเฉทที่ 1 ว่าด้วยการชำนะพญามาร
ปริจเฉทที่ 2 ว่าด้วยการตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ปริจเฉทที่
3 ว่าด้วยเหตุการณ์ภายหลังตรัสรู้ ปริจเฉทที่ 4 ว่าด้วยการเสด็จเกาะ
ลังกาครั้งที่ 1 ปริจเฉทที่ 5 ว่าด้วยการเสด็จเกาะลังกาครั้งที่ 2 และ
ปริจเฉทที่ 6 ว่าด้วยการเสด็จเกาะลังกาครั้งที่ 3¹³ ส่วนปาถัก (O.P.
Pathak) ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ปริจเฉทเช่นกัน กล่าวคือ ปริจเฉทที่
1 เป็นอรัมภบท ปริจเฉทที่ 2 ว่าด้วยพุทธจริยาวัตร ปริจเฉทที่ 3 ว่า
ด้วยการชำนะพญามาร ปริจเฉทที่ 4 ว่าด้วยการตรัสรู้อนุตตรสัมมา-
สัมโพธิญาณ ปริจเฉทที่ 5 ว่าด้วยการเสด็จเกาะลังกา และปริจเฉทที่ 6

¹² *The Nikaya Sangrahawa*, trans. C.M. Fernando (Colombo: Government Printer, 1908), 23.

¹³ Somapala Jayawardhana, *Handbook of Pali Literature*, 133.

ว่าด้วยการเสด็จไปยังเขาสุมนภูฏ¹⁴

เนื้อหาของคัมภีร์ทั้งหมดแต่งเป็นฉันทหลายประเภท ได้แก่ ปฐยาวัตรฉันท วิปูลาฉันท อุปชาติฉันท อินทรวงศ์ฉันท ภูษงคปยาตฉันท วสันตติลกฉันท มาลินีฉันท สิริณีฉันท สัททูลวิกกีฬิตฉันท และสัทธราฉันท เฉพาะปฐยาวัตรฉันทที่ใช้แต่งมากที่สุด เนื่องจากเป็นฉันทที่เหมาะสมต่อการเล่าเรื่อง ถัดมาเป็นอุปชาติฉันท เพราะเป็นฉันทที่เหมาะสมสำหรับการพรรณนาเนื้อหามุ่งเน้นสังคารวสหรือรสแห่งความรัก หมายถึงการพรรณนาความงดงามของธรรมชาติและตัวละคร วสันตติลกฉันทที่ใช้แต่งเพื่อสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าและพรรณนาธรรมชาติ วิปูลาฉันทนิยมแต่งแทรกระหว่างปฐยาวัตรฉันท เนื่องจากอยู่ในกลุ่มอนุฎสุภาฉันทเหมือนกัน และมีลักษณะการใช้คล้ายคลึงกัน และสุดท้ายมาลินีฉันทที่ใช้แต่งเป็นประณามบท เพื่อดำเนินเรื่องการเสด็จไปลังกา และพรรณนาเกี่ยวกับธรรมชาติ รวมถึงใช้ปิดเนื้อหาการเสด็จมาเกาะลังกาครั้งที่ 2 ประเด็นน่าสนใจคือมีการใช้มาลินีฉันทมากถึง 42 พระคาถานับว่าแตกต่างจากวรรณกรรมบาลีเล่มอื่น ดังเช่น ชินาลังการ ชินจริต เป็นอย่างมาก ถือได้ว่ามาลินีฉันทเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพระเวทเทเถระ¹⁵ หลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าสมัยนั้นไวยากรณ์ภาษาบาลีรุ่งเรืองแพร่หลายในหมู่พระสงฆ์ นักปราชญ์ เห็นได้จากการนิยมแต่งคัมภีร์เป็นฉันทมากมายหลายชนิด สำหรับสารัตถะของคัมภีร์สามารถสรุปได้ 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

¹⁴ O.P. Pathak, *Samantakūṭavāṇṇanā (The Eulogy of Samanta Mountain)* (Delhi: Paramanitra Prakashan, 1990), preface, xix.

¹⁵ พระมหากวีศักดิ์ วาปีกุลเศรษฐ์, “วรรณกรรมบาลีเรื่องสมันตภูฏ-วัณณนา: การศึกษาวรรณศิลป์และสังคม,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2563), 109-110.

1) พุทธจริยาวัตร คัมภีร์บรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับพุทธจริยา
มากเป็นพิเศษ นับตั้งแต่ตรัสรู้จนตรัสมาสัมโพธิญาณเป็นต้นมาจนถึง
เสด็จเกาะลังกา 3 ครั้ง ประเด็นน่าสนใจคือ ผู้แต่งได้บรรยายลักษณะ
ของพระพุทธรูปเจ้ามากไปด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ ดังเช่น เหตุการณ์ภาย
หลังตรัสรู้ พระพุทธรูปองค์ทรงทรมานพญามารและธิดามารจนพ่ายแพ้
ราบคาบ เหตุเพราะทรงมากด้วยฤทธิ์ “พระพรหม อสูร เทวดา พญานาค
พญาครุฑ นกสิทธี และวิทยาธร เป็นต้น พร้อมกันบริวารจึงทำการบูชา
อันยิ่งใหญ่ ด้วยไตรณะอันใหญ่ที่ประดับด้วยธง ฉัตร กระจ่อม และ
ตะเกียงเหนือท่อนฟ้า”¹⁶ สมัยเสด็จเกาะลังกาครั้งแรกก็ทรงแสดงฤทธิ์
มากมายหลายอย่าง จนพวกษัตริย์อมคาลัยทิวี่พากันย้ายไปอยู่ศิริทวิป
ตามพุทธบัญญัติ¹⁷ สมัยเสด็จเกาะลังกาครั้งที่สอง ก็ทรงแสดงฤทธิ์ปราบ
พยศพวกพญานาค ดังความว่า “ทรงรวบรวมความมืดมิดแห่งก้อน
เมฆด้วยอิทธิฤทธิ์ แล้วทรงเนรมิตการฟาดลงมาแห่งสายฟ้า 100 ครั้ง
อันน่าหวาดกลัวอย่างยิ่ง มีเสียงอึกทึกน่าเกรงขาม เมฆฝนสีดำคล้ำ
หมู่เมฆแผ่ปกคลุมอย่างหนาแน่น และลมหนาว ณ ที่นั้น”¹⁸ และ
การเสด็จเกาะลังกาครั้งสุดท้ายก็ทรงเปล่งพระฉัพพรรณรังสีอันเป็น
ปาฏิหาริย์อย่างหนึ่ง จนพวกพญานาคหันมาศรัทธาหนีถือพระรัตนตรัย¹⁹
สันนิษฐานว่ารายละเอียดที่มากด้วยปาฏิหาริย์ดังกล่าว ผู้เขียนน่าจะ
ต้องการชักชวนให้ชาวพุทธหันมาศรัทธาพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งมากด้วย
อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ยิ่งกว่าเทพเจ้าองค์อื่นของศรีลังกาสมัยนั้น เพราะ
เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติต่างเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีของชาวลังกา

¹⁶ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, 512.

¹⁷ Ibid, 533.

¹⁸ Ibid, 569-570.

¹⁹ Ibid, 658-672.

2) ความสำคัญของเทพสุমনะ คัมภีร์พรรณนาลักษณะของเทพสุมนะค่อนข้างพิสดาร เริ่มกล่าวถึงตั้งแต่คราวพระพุทธเจ้าเสด็จเกาะลังกาหนแรก ในฐานะเป็นพระโสดาบันเทพสุมนะได้ทูลขอพระเกศาธาตุกำหนึ่ง ครั้นทรงประทานแล้ว “ได้สร้างสถูปสูงประมาณ 7 ศอก ด้วยแก้วอินทนิลอันมีค่ามาก”²⁰ เรื่องราวของเทพสุมนะปรากฏอีกครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเกาะลังกาครั้งที่ 3 โดยพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดเทพสุมนะ พร้อมประทับรอยพระพุทธรูปไว้เป็นอนุสรณ์ เพื่อให้เทวดาและมนุษย์ได้สักการบูชา คราวนั้นเทพสุมนะปีติเบิกบานยิ่งนัก ได้กัมมมัสการแทบพระบาทของพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพยิ่ง แล้วสรรเสริญว่า “พระยุคลบาทสีแดงละเอียดอ่อนนุ่มคู่มือของพระองค์ราวกะดอแก้วบานสีแดงเข้ม มีนิ้วพระบาทเรียวยาวและกลมดุจนายช่างกลึง มีแถวแห่งปลายพระนขาอันขึ้นเบื้องต้นสีแดงงาม”²¹ ประเด็นดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า เทพสุมนะได้รับการยกย่องให้เป็นเทพผู้ใหญ่ เนื่องจากได้รับประทานพรจากพระพุทธเจ้าเป็นกรณีพิเศษ สังเกตได้จากการประทานพระเกศาธาตุและการเสด็จไปประดิษฐานรอยพระพุทธรูปตามคำอาราธนานิมนต์ของเทพสุมนะ

3) ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูป คัมภีร์บรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปอย่างอศจรรย ดังความว่า “มีลักษณะเป็นรูปเรือนยอด รูปสวัสดิกะ รูปดอกไม้กรองบนศีรษะ รูปปราสาท รูปตั้งทองคำ รูปถ้วยใส่น้ำเต็ม รูปเศวตฉัตร ฯลฯ รูปพญานกกระเรียน รูปพญาช้างเอราวัณ รูปพญานกจากพราว และรูปมังกร เป็นต้น”²² และขณะพระพุทธเจ้าทรงเหยียดพระยุคลบาทออกไป “ภูเขาทิ้งหลายทาง

²⁰ Ibid, 536-541.

²¹ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, 760.

²² Ibid, 766-770.

ด้านทิศเบื้องหน้าของพระองค์ก็เข้าไปสู่พื้นดิน แม้เปลวไฟในขุมนรก ก็มอดดับลง และดอกไประทุมเป็นต้นก็ผุดขึ้นรองรับพระยุคลบาทนั้น”²³ และอีกแห่งหนึ่งพรรณนาว่า “ความอัศจรรย์ทั้งหลายเช่นนี้ย่อมปรากฏแก่พื้นศิลาที่ถูกสัมผัสแล้วโดยพระบาท (ของพระพุทธเจ้า) ใครเล่าหนอ จะพรรณนาความอัศจรรย์อันยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นที่พึ่งหนึ่งเดียวของชาวโลก ผู้สิ้นอาสวะแล้วจนหมดสิ้น”²⁴ ความอัศจรรย์ดังกล่าวเป็นเหตุให้พระเจ้าปราคัมภพที่ 2 ทรงมีพระราชศรัทธา จึง “พร้อมกับกองทัพ 4 เหล่า เสด็จไปสมันตภูมิตถนนาที่มีแก้วมณีผุดจากยอดศิลา ทรงกราบไหว้รอยพระพุทธรูปของพระศาสดา ผู้ทรงเป็นเทพยิ่งกว่าเทพ ทรงเป็นธรรมราชา ที่สมันตภูมิตถนนาซึ่งเป็นสถานที่เทวดากราบไหว้ พระราชทานขุนเขา และชนบทที่มีชายหญิงหนาแน่นสมบูรณด้วยนานารัตนะ โดยรอบประมาณ 10 คาชวต แก่รอยพระพุทธรูปอันมีสิริด้วยความเคารพ เทิดทูนยิ่ง ทรงบูชารอยพระพุทธรูปด้วยรัตนะและอาภรณ์อีกหลายครั้ง”²⁵ ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปเป็นที่รู้จักแพร่หลายสมัยกษัตริย์พระองค์นี้ เนื่องจากได้รับราชูปถัมภ์อย่างดียิ่ง²⁶ หลักฐานระบุว่าพระองค์โปรดให้เสนาบดีนามว่าเทวประติราชะ แฝวผ่านทาง สร้างถนน สร้างศาลาพักผ่อน วางก้อนหินให้เป็นแนวเดินหลายแห่ง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้จาริกแสวงบุญ ซึ่งปรารถนาเดินทางไปสักการะรอยพระพุทธรูปที่เหนือยอดเขาสมันตภูมิตถนนา²⁷

²³ Ibid, 764.

²⁴ Ibid, 790.

²⁵ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 276.

²⁶ D.A. Premakumara De Silva, “Sri Pada: Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka,” 46.

²⁷ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 278.

4) ความเชื่อเกี่ยวกับบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ของศรีลังกา คัมภีร์อธิบายว่าบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ของศรีลังกามี 9 แห่ง กล่าวคือ มหิยังคณเจดีย์ซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุ นาคทวิปเจดีย์ซึ่งเป็นสถานที่บรรจุพุทธอาสน์ รอยพระพุทธรูปที่บ้นยอดเขาสมันตภูฏ ส่วนทิวาคุหา ทิมวาปีเจดีย์ ต้นพระศรีมหาโพธิ มหามังคลเจดีย์และอนุปารามเจดีย์ สถานที่ 5 แห่งท้ายสุดเหล่านี้ เชื่อว่าเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับนั่งเข้านิโรธสมาบัติ²⁸ บุญสถานศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ล้วนเป็นที่รู้จักแพร่หลายของชาวศรีลังกา เพราะกษัตริย์สิงหลหลายพระองค์โปรดให้สร้างขึ้นในตำแหน่งที่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเคยเสด็จประทับแล้วบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ไว้ภายใน จึงถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์²⁹ หากมองในแง่ภูมิศาสตร์จะเห็นว่า บุญสถานศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้กระจายกันอยู่ตามทิศน้อยใหญ่ตลอดเกาะลังกา และหากมองในแง่ประวัติศาสตร์น่าจะเชื่อได้ว่าสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปประทับเข้านิโรธสมาบัติเหล่านั้น ได้กลายเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา เสมือนเป็นการชื่อบอกอาณาเขตของพระพุทธศาสนาที่แผ่ครอบคลุมไปทั่วเกาะลังกา³⁰ สันนิษฐานว่าคติความเชื่อเหล่านี้ น่าจะเกิดขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 หรือก่อนสถาปนาอาณาจักรโปโพนนารูวะ เป็นการบอกเชิงสัญลักษณ์ว่าหมายถึงการรวมเกาะลังกาทั้งหมด

²⁸ Vedeha Thera, *Samantakūṭavannanā*, preface, 539-540, 589, 779, 783, 792, 793-794.

²⁹ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, รายงานการวิจัย “บทบาทของลังกาทวิปในฐานะศูนย์กลางพุทธศาสนาต่อพุทธศิลป์ไทย” (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2560), 10.

³⁰ ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทยศรีลังกา* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), 371-372.

ให้อยู่ภายใต้ความรุ่งเรืองสูงสุดทางศาสนาของอาณาจักรอนูราชปุระ³¹

หากวิเคราะห์เชิงลึกจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนคัมภีร์สมันตภูมิกถา ต้องการเชื่อมโยงให้เห็นว่าชุมชนเขาสมันตภูมิกถาได้รับการเลือกแล้วจาก พระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นปริโภคเจดีย์หรือสถานที่อันเป็นตัวแทนของ พระพุทธองค์ เนื่องจากเป็นสถานสถิตของรอยพระพุทธรูปบาท ประเด็นนี้ สอดคล้องกับคติความเชื่อของชาวลังกาสมัยนั้นว่า ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้า เสด็จมาเกาะลังกาแล้ว “เกาะลังกาจะไม่ตกอยู่ในอำนาจของพระราชา ผู้เป็นมิชฌาทีสิ แต่จะรุ่งเรืองในอำนาจของพระราชาผู้เป็นสัมมาทีสิ”³² นอกจากนี้ ผู้แต่งคัมภีร์ยังยกย่องสถานภาพของเทพสุমনะว่าเป็น พระโสดาบัน ซึ่งได้รับการรับรองจากพระพุทธเจ้าโดยตรง เนื้อหาเหล่านี้ หลอมรวมให้รอยพระพุทธรูปบาทกลายเป็นบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ พร้อมยก สถานภาพของเทพสุমনะให้กลายเป็นเทพของชาวพุทธลังกาด้วย

3. ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับ คติความเชื่อของศรีลังกา

สำหรับคติความเชื่อของศรีลังกานั้น ผู้เขียนเน้นวิเคราะห์เฉพาะ เทพอุบลวันและเทพสุমনะ

กล่าวถึงเทพอุบลวันก่อน เทพองค์นี้ปรากฏให้เห็นครั้งแรกใน คัมภีร์มหาวงศ์ ซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์สมัยพุทธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา ครานั้นพระพุทธองค์ทรงมอบหมายท้าวสักกะว่า “พระราชาโอรสของพระเจ้าสีหพาหุพระนามว่าวิชัยนี้ (เสด็จออกจากดินแดนลาพัรัฐ)

³¹ Richard Gombrich, *Precept and Practice: Traditional Buddhism in the Rural Highlands of Ceylon* (Oxford: Clarendon Press, 1971), 110.

³² พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 252.

แวดล้อมด้วยอำมาตย์ 700 คน ข้ามไปถึงเกาะลังกาแล้ว แลพระศาสนาของเราจักตั้งมั่นในลังกา เพราะเหตุนี้ ขอพระองค์ผู้เป็นจอมแห่งเทพจิ้งค์มครองวิชัยกุมารพร้อมบริวารและรักษาเกาะลังกาไว้ให้ดี ครั้นฟังพระดำรัสของพระตถาคตแล้ว ท้าวสักกะทรงเอาพระทัยใส่อย่างดี ด้วยทรงมอบหมายการรักษาเกาะลังกาให้เป็นภาระหน้าที่ของเทพอุบลวัฒน์³³ คัมภีร์ปุชชาวลิยะระบุว่า สมัยพระเจ้าทปุลุแห่งอาณาจักรอนุราชปุระ(ภาษาบาลีเรียกว่าทาสฺวปติสสะ) พระองค์โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์อารามวิหารจำนวน 19 แห่ง หนึ่งในนี้อยู่ที่เมืองเดวินูวะระ ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่าเกวิลละยะคัม³⁴ นับจากนั้นเป็นต้นมาเรื่องราวเกี่ยวกับเทพอุบลวัฒน์เลือนหายไปจากหน้าประวัติศาสตร์ของศรีลังกาประมาณ 1,000 ปี ก่อนที่จะปรากฏเห็นอีกครั้งสมัยอาณาจักรดัมพเดณิยะ โดยชื่อของเทพองค์นี้เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์³⁵ ส่วนคัมภีร์แปรกุมบาสิริตะเสริมความจากคัมภีร์ปุชชาวลิยะว่า พระเจ้าทปุลุนี้ได้ทอดพระเนตรเห็นรูปจำลองของเทพอุบลวัฒน์ ซึ่งเสด็จขึ้นมาจากท้องมหาสมุทร ด้วยความศรัทธาจึงโปรดให้สร้างเทวาลัยถวายเทพองค์นี้บริเวณเมืองเดวินูวะระและทำการอารักขาเป็นอย่างดี³⁶ ประเด็นนี้สันนิษฐานว่า ผู้แต่งคัมภีร์แปรกุมบาสิริตะน่าจะต้องการเชิดชูความยิ่งใหญ่ของเทพอุบลวัฒน์ จึงแต่งเสริมเนื้อหาส่วนนี้เข้ามา เพราะผู้คนสมัยนั้นต่างรู้จักเทพองค์นี้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับหลักฐานว่าสมัยเดียวกันนั้นมีคัมภีร์แต่งสรรเสริญความยิ่งใหญ่ของเทพอุบลวัฒน์อีกหลายเล่ม

³³ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1, 171.

³⁴ Gunasekara Mudaliyar, *A Contribution to the History of Ceylon* (Colombo: Acting Government Printer, 1895), 29.

³⁵ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2, 274.

³⁶ *Parakumbasirita*, ed. K.D.P. Wickramasinghe (Colombo, 1954), 38.

ดังเช่น คัมภีร์มยุรสันเทศยะ คัมภีร์โกกิลสันเทศยะ คัมภีร์ปเวริสันเทศยะ และคัมภีร์ติสรสันเทศยะ ซึ่งคัมภีร์เหล่านี้ล้วนอ้างว่าเทพอุบลวันทำหน้าที่อารักขาเกาะลังกา³⁷

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับเทพอุบลวันสมัยแต่งคัมภีร์สมันตภูทกัณณนา ล้วนปรากฏเกิดขึ้นรอบตัวพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 2 เริ่มต้นจากแผ่นจารึกอลุตนูวรเทวาลัยกระวีมะ ซึ่งพรรณนาว่าคราวหนึ่งพระองค์ทรงพระประชวรด้วยโรคที่ไม่สามารถรักษาเยียวยาได้ พระเจ้าปรากรมพาหุจึงรับสั่งให้เสนาบดีนามว่าเทวประติราชาเดินทางไปยังเมืองเดวิญูวระ เพื่อประกอบพิธีเทวบูชาและอ้อนวอนขอพรเทพอุบลวันให้พระองค์หายจากโรคร้าย ครานั้นพระองค์ทรงประทานที่ดินเป็นจำนวนมาก แล้วน้อมถวายแด่เทวาลัยของเทพอุบลวัน³⁸ ต่อมาพระองค์ทรงทราบว่าเป็นที่มณเฑียรของเทพอุบลวันแห่งเทวนคร ซึ่งเป็นสถานที่แสวงบุญสำคัญ ได้ชำระตุรุดโทรม จึงเสด็จไปเมืองนั้นแล้วโปรดให้สร้างเทวาลัยขึ้นใหม่ ดุจเทวราชาลัยในพระนคร ทรงทำให้เป็นที่มโหฬารด้วยโดยชอบธรรม ทรงให้สร้างเมืองอย่างงดงามสมบูรณ์ด้วยสมบัติทั้งปวงดุจเทพนคร รับสั่งให้จัดพิธีมงคลเดือน 8 เพื่อเป็นการบูชาต่อเทพอุบลวันพระองค์นั้น³⁹ หลักฐานอีกแห่งหนึ่งระบุว่า พระเจ้าปรากรมพาหุทรงมีพระราชศรัทธาต่อเทพอุบลวันอย่างแรงกล้า พระองค์โปรดให้จัดพิธีแห่แห่นเทพองค์นี้อย่างยิ่งใหญ่ โดยมอบหมายให้ขุนนางผู้ใหญ่หลายท่านเข้าร่วมพิธี เช่น เสนาบดีนามว่าเทวประติราชา แม่ทัพนามว่าบัณฑิตราช ขุนนางผู้ใหญ่นามว่าจันทร และพราหมณ์เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น

³⁷ B.H.M. Illangasinha, *Buddhism in Medieval Sri Lanka*, 195.

³⁸ Alutnuvara Devale Karavima, *Manuscripts form British Museum Manuscript, or*, 6608, (123).

³⁹ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 274.

ยังมีขุนนางเจ้าพิธีชั้นดีสสนายกะ รนบหุราละแห่งเมืองเดวิญวระ หันดู-
รุมมาราละ กันกนิคมราละ และขุนนางเหล่าอื่น⁴⁰ หลักฐานเบื้องต้น
ชี้ให้เห็นว่า สมัยกษัตริย์พระองค์นี้เป็นการเปิดศักราชใหม่ด้านคติความ
เชื่อเทพอุบลวณ⁴¹

ประเด็นคำถาม คือ เหตุใดเทพอุบลวณจึงปรากฏตัวขึ้นอีกครั้ง
สมัยอาณาจักรดัมพเดนิยะ

จอห์น คลิฟฟอร์ด ฮอลต์ (John Clifford Holt) ได้แสดงความเห็น
ว่า การปรากฏตัวของเทพอุบลวณอาจจะมาจากอิทธิพลของพราหมณ์
หลักฐานดังกล่าวปรากฏเห็นในคัมภีร์กันดูรุสิริตะ ซึ่งเป็นบันทึกเกี่ยวกับ
พระราชกรณียกิจประจำวันของพระเจ้าปารกรรมพาหุที่ 2 ดังความว่า
“ขณะรุ่งอรุณพระองค์ทรงประทับต่อหน้าปูโรหิต บริเวณมณฑลแห่ง
การรับัญ้าคาคอันศักดีลิตีห์ พร้อมสังข์ที่เต็มด้วยน้ำมนต์และการ
ประทานพร กล่าวกันว่าปูโรหิตทูลถามพระองค์ผู้ทรงพระสุบินตอราตรี
พร้อมทำนายและประกอบพิธีอันศักดีลิตีห์ เพื่อให้กษัตริย์พอพระทัย”
นอกจากนั้น คัมภีร์เล่มนี้ยังเสริมอีกว่า “พระเจ้าปารกรรมพาหุผู้ปรารถนา
ความรู้ศาสตร์และศิลป์ ได้ถวายนามอุปถัมภ์แก่พราหมณ์นักปราชญ์
ผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤตและตำราเวชศาสตร์ อีกทั้งพระองค์ยังทรง
บริักษาพราหมณ์นักปราชญ์เหล่านั้น ด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับโหราศาสตร์”⁴²
ผู้เขียนเห็นว่าพราหมณ์เหล่านี้ น่าจะสังกัดไวษณพนิกาย เพราะปรากฏ
เห็นร่องรอยแนวคิดของพระวิษณุในคัมภีร์มหาวงศ์ โดยความตอนหนึ่ง

⁴⁰ John Clifford Holt, *The Buddhist Visnu: Religious Transformation, Politics, and Culture* (New York: Colombia University Press, 2004), 253.

⁴¹ B.H.M. Ilangasinha, *Buddhism in Medieval Sri Lanka*, 196.

⁴² John Clifford Holt, *The Buddhist Visnu: Religious Transformation, Politics, and Culture*, 49.

ได้พรรณนาคุณลักษณะของเจ้าชายวีรพาหุว่า “พระองค์เหมือนพระรามเสด็จเข้าสู่สงคราม ไล่สังหารทหารชาวกะจนแตกพ่ายไป”⁴³ พระรามในที่นี้ต่างรู้จักแพร่หลายว่าเป็นอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุ นอกจากนั้นยังพบเห็นอิทธิพลของพราหมณ์ผู้เป็นเสนาบดีในราชสำนักสมัยนั้นด้วย ตัวอย่างเช่น เสนาบดีนามว่าเทวประติราชะ กล่าวกันว่าเสนาบดีท่านนี้เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระเจ้าปราคกรมพาหุยัิงนัก สังเกตได้จากทรงมอบหมายพระราชธรรมาจารย์สำคัญหลายอย่าง เช่น โปรดให้เป็นแม่งานสร้างทางขึ้นสู่สมันตภูมิตถุณ⁴⁴ โปรดให้สร้างรูปปั้นเทพสุমনะแล้วอัญเชิญไปประดิษฐานบนยอดเขาสมันตภูมิตถุณ⁴⁵ โปรดให้เป็นแม่งานในการสร้างอิตตันคัลลปริเวณะแล้วมอบถวายแด่พระอินมัทสสีเถระ⁴⁶ โปรดให้เป็นแม่งานในการสร้างมยุรปาทปริเวณะแล้วมอบถวายแด่พระพุทฺธบุตรเถระ⁴⁷ โปรดให้เป็นราชทูตไปเจรจาขอความช่วยเหลือจากกษัตริย์ปัตถยะ⁴⁸ และโปรดให้เป็นแม่ทัพทำสงครามกับพวกเกราพะ⁴⁹ หลักฐานดังกล่าวเบื้องต้นชี้ให้เห็นถึงความมากอิทธิพลของพราหมณ์ ทั้งในฐานะเจ้าพิธีและในฐานะขุนนางคนสำคัญ ด้วยเหตุนี้ เรื่องราวของเทพอุบลวัฒน์ที่เลือนหายไปหลายศตวรรษ จึงปรากฏตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่งในฐานะเทพเจ้าผู้อารักขาเกาะลังกา และเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ในฐานะ

⁴³ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 261.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, 276.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, 279.

⁴⁶ Gunasekara Mudaliyar, *A Contribution to the History of Ceylon*, 49.

⁴⁷ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 272.

⁴⁸ Amaradasa Liyanagamage, *The Decline of Polonnaruwa and the Rise of Dambadeniya* (Colombo: S. Godage & Brothers, 2018), 150.

⁴⁹ *Sidat Sangara Vistara Samaya*, ed. Ramalane Dharmakirti Sri Dharmarama Thera (Colombo: Vidya Prabodha Yantralaya, 1934), 216.

ปางอวตารของเทพวิษณุ

ส่วนเรื่องราวของเทพสุมนะปรากฏเห็นครั้งแรกในคัมภีร์มหาวงศ์ ความว่า คราวพระพุทธเจ้าเสด็จเกาะลังกาคั้งแรก เทพสุมนะได้เข้าเฝ้า พิงธรรมจนบรรลุโสดาบัน พร้อมทูลขอพระเกศาธาตุเพื่อกราบไหว้บูชา “พระชินเจ้าผู้ทรงมีเส้นพระเกศาสีนิลบริสุทธิ์ ทรงเกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ จึงทรงลูบพระเศียรแล้วได้ประทานเส้นพระเกศาประมาณฝ่าพระหัตถ์ เทพสุมนะได้เอาผอบทองคำอันประเสริฐรองรับเส้นพระเกศานั้นไว้แล้ว ประดิษฐานเส้นพระเกศานั้นไว้บนกองรัตนสูง 7 ศอก ที่ตกแต่งไว้ ณ สถานที่พระศาสดาประทับนั่ง ทรงครอบด้วยพระสญฺ์ปสีมา และ ทรงนมัสการ”⁵⁰ คัมภีร์สมันตกุฎวณณนาขยายความว่า สมัยพระพุทธเจ้าเสด็จเกาะลังกาคั้งที่สามนั้น เทพสุมนะได้อารธนาพระพุทธองค์ไปประทับที่เขาสมันตกุฎ คราวนั้น “ทรงพิจารณาเห็นความเจริญอย่างยิ่งใหญ่ของชาวโลกในกาลภายหน้า จึงประทับรอยไว้ด้วยพระบาทเบื้องซ้าย”⁵¹ ครั้นล่วงเข้าสมัยอาณาจักรโปโพนนารูวะปรากฏเห็นเรื่องราวของศรีปาทะในฐานะบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ โดยกษัตริย์หลายพระองค์ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังเช่น พระเจ้าวิชัยพาหุที่ 1 โปรดให้สร้างทางขึ้นสู่สมันตกุฎ เพื่อส่งเคราะห์แก่ผู้จาริกแสวงบุญ ตลอดเส้นทางให้สร้างศาลาที่พัก พร้อมถวายเป็นบ้านหลายแห่งเพื่อรักษาขุนเขาสมันตกุฎ⁵² และพระเจ้านิศคังกมัลละได้เสด็จไปนมัสการสมันตกุฎพร้อมเสนาอำมาตย์⁵³ ประเด็นน่าสนใจคือสมัยอาณาจักรโปโพนนารูวะนั้น แม้จะมีหลักฐานกล่าวถึงรอยพระพุทธบาทก็จริง แต่หาได้อ้างถึงเทพ

⁵⁰ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1*, 7.

⁵¹ Vedeha Thera, *Samantakūṭavaṇṇanā*, 779.

⁵² พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1*, 553-554.

⁵³ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*, 237.

สุมนะไม เปรมกุมาร (D.A. Premakumar De Silva) ได้แสดงความเห็นว่า เหตุที่เทพสุมนะไมปรากฏนั้น เพราะกษัตริย์สิงหลต้องการให้สมันตภูมิก เป็นศูนย์กลางศรัทธาของชาวพุทธเขตมหายาระวะ เจกเช่นบุญสถาน หลายแห่งบริเวณเมืองเก่าอนูราปุระ⁵⁴ สอดคล้องกับหลักฐานจารึกซึ่ง ระบุว่าพระเจ้าวิชัยพาหุทรงถวายความอุปถัมภ์หลายอย่างเพื่อบูชารอย พระพุทธรูป เช่น ถวายพระมงกุฎอัญมณี เพชรพลอยมากมายหลาย ชนิด บุชบกหลายชนิด ธวัชธงทิว กลองและเครื่องหอมหลายประเภท โปรดให้วาดภาพจิตรกรรมฝาผนังและจุดประทีปรอบอารามวิหาร และ โปรดให้สร้างกำแพงรอบวัด พร้อมแจกจ่ายอาหารแก่ผู้จาริกแสวงบุญ⁵⁵

ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับเทพสุมนะสมัยแต่งคัมภีร์สมันตภูมิก- วัฒนนา ล้วนเกี่ยวข้องกับพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 2 ดังหลักฐานว่า คราวหนึ่งพระองค์โปรดมอบหมายให้เสนาบดีนามว่าอารยคามทเวะ ไปทำเหมืองทองที่เมืองรัตนปุระเขตสปรคามูวะ แต่เสนาบดีขาดความ ศรัทธาต่อเทพสุมนะจึงไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมาครั้นอธิษฐานขอพร จากเทพสุมนะแล้วจึงสามารถดำเนินงานจนสำเร็จ ด้วยเหตุนี้ เสนาบดี จึงสร้างเทวาลัยถวายแด่เทพสุมนะบริเวณเมืองรัตนปุระ คราวเดียวกัน นั้น พระเจ้าปรากรมพาหุได้เสด็จมาประกอบพิธีด้วยพระองค์เอง ทรง อุ้มรูปปั้นเทพสุมนะแล้วอัญเชิญไปประดิษฐานที่เทวาลัย นอกจากนั้น พระองค์ได้ประทานหมู่บ้านบริเวณเขตสปรคามูวะ รัตนปุระ และเวรลูเป พร้อมแต่งตั้งเจ้าหน้าที่และคนรับใช้ให้ดูแลรักษาเทวาลัย และโปรดให้

⁵⁴ D.A. Premakumara De Silva, "Sri Pada: Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka.", 40-41.

⁵⁵ D.M. De Zilva Wickremasighe, *Epigraphia Zeylanica*, Vol. II (London: Oxford University Press, 1928), 202-218

จัดพิธีแห่แห่นเทพสุমনะเป็นประจำทุกปี⁵⁶ อีกครั้งหนึ่งพระองค์ศรัทธา ความอัศจรรย์แห่งเทพสุমনะและรอยพระพุทธรูปาท “ทรงพร้อมไปกับ กองทัพ 4 เหล่า เสด็จไปสมันตภูฏที่มีแก้วมณีผุดจากยอดศิลา ทรงกราบ ไหว้รอยพระพุทธรูปของพระศาสดา ผู้ทรงเป็นเทพยิ่งกว่าเทพ ทรงเป็น ธรรมราชา ที่สมันตภูฏนั้นซึ่งเป็นสถานที่เทวดากราบไหว้ พระราชทาน ขุนเขาและชนบทที่มีชายหญิงหนาแน่นสมบุรณ์ด้วยนานารัตนะ โดย รอบประมาณ 10 คาจุด แก่รอยพระพุทธรูปอันมีสิริด้วยความเคารพ เติบโตขึ้นยิ่ง ทรงบูชารอยพระพุทธรูปด้วยรัตนะและอาภรณ์อีกหลาย ครั้ง”⁵⁷ ต่อมาโปรดให้เสนาบดีเทวประติราษะสร้างรูปปั้นเทพสุমনะ แล้ว อัญเชิญไปประดิษฐานบนยอดเขาสมันตภูฏ⁵⁸

การปรากฏตัวของเทพสุমনะสมัยนี้สันนิษฐานว่าน่าจะมาจาก 2 ประเด็นหลัก กล่าวคือ 1) เป็นเพราะความต้องการของชาวบ้าน เนื่องจากมีผู้คนเดินทางไปสักการะรอยพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก นอกจากกราบไหว้รอยพระพุทธรูปแล้ว ผู้จาริกแสวงบุญเหล่านั้นยัง ปรรณการประทานพรจากเทพสุমনะซึ่งทรงความกรุณา สอดคล้อง กับหลักฐานในคัมภีร์แสวลสันเทศะว่า “มหาสมุทรอันกว้างใหญ่ไพศาล แห่งพระอุระของมหาเทพสุระ ผู้มีเส้นพระเกศาเสมือนความมีมิติ มิพระเนตรส่องประกายด้วยเมตตาต่อนางฟ้าชาวสวรรค์ ทรงครอบ ครองสระอันเต็มบริบูรณ์ด้วยสายน้ำอันเย็นฉ่ำแห่งพระเมตตาคุณ”⁵⁹

⁵⁶ Samansirita, Br. Mus. MS. Or. 6679 (123), CALR, 2 parts. 1. 42f.

⁵⁷ พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต, คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2, 276.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 279.

⁵⁹ Savul-sandesaya, ed. U. Dharmasiri and S. Gamage (Delgoda, 1968), 202. ; Savul-asna, ed. P. Aggavamsa (Colombo: T.L. Hendrik, 1925), 188.

และ 2) เป็นพระราชโบายด้านศาสนาเพื่อยึดโยงจิตใจของพสกนิกร เนื่องจากสมัยนั้นบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ส่วนใหญ่ล้วนอยู่บริเวณเมืองหลวงเก่าอนูราธปุระ ซึ่งห่างไกลจากอาณาจักรดัมพเดนิยะแห่งดินแดนใต้ การจะยึดโยงจิตใจของอาณาจักรราชฎร์จำเป็นต้องสร้างบุญสถานศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอยู่ภายในอาณาจักรแห่งตน ด้วยเหตุนี้ กษัตริย์จึงหันมาให้ความสำคัญแก่รอยพระพุทธรูปเหนือขุนเขาสมันตภูฏา ซึ่งบูรพกษัตริย์แห่งอาณาจักรโปโพนนารูวะได้ริเริ่มไว้แล้ว พร้อมกันนั้นก็ยกสถานภาพเทพสุমনะจากเดิมซึ่งเป็นเทพพื้นเมือง ให้เป็นเทพชาวพุทธ ด้วยการทำหน้าที่คุ้มครองรักษารอยพระพุทธรูป⁶⁰

คำถามคือ จุดประสงค์แท้จริงของการแต่งคัมภีร์สมันตภูฏาณณา คืออะไร?

ผู้เขียนสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากสาเหตุ 2 ประการ กล่าวคือ

1) เพราะราชูปถัมภ์ (royal patronage) หลักฐานที่บ่งบอกว่าการอุปถัมภ์ของกษัตริย์ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญต่อพระศาสนาอย่างยิ่ง หากสถาบันกษัตริย์ให้ความสำคัญเรื่องใด ย่อมเป็นธรรมดาของคณะสงฆ์ที่จะขับเคลื่อนเรื่องนั้นให้เป็นที่ไปตามพระราชประสงค์ ยกตัวอย่างเช่น พระเจ้าปราคกรมพาทูที่ 1 (พ.ศ. 1696-1729) แห่งอาณาจักรโปโพนนารูวะ ได้ถวายความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์ด้วยสมณบริวารและเสนาสนะเป็นจำนวนมาก พร้อมสนับสนุนการปฏิรูปพระศาสนา จนทำให้พระสงฆ์พากันผลิตงานวรรณกรรมเป็นจำนวนมาก⁶¹ ต่อมาสมัยพระเจ้านิศคัง-กัมลละ (พ.ศ. 1730-1739) ทรงใช้นโยบายกษัตริย์โพธิสัตว์ คณะสงฆ์

⁶⁰ D.A. Premakumara De Silva, "Sri Pada: Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka.", 44-46.

⁶¹ Gatara Dhammapala, *A Comparative Study of Sinhala Literature* (Colombo: Godage International Publishers, 2008), 37-51.

ก็ตอบสนองความต้องการของพระองค์เป็นอย่างดี ด้วยการเผยแพร่
ราชาบายจนเป็นที่ยอมรับในหมู่ชาวศรีลังกา⁶² ครั้นล่วงเข้าสมัยอาณาจักร
จัมปาศรีพละนยะ พระเจ้าปราชญ์พาวุที่ 2 ทรงมีพระราชศรัทธาต่อรอย
พระพุทธรูปหินอ่อนที่เขาสุมนกูฏ พระสงฆ์ก็ตอบสนองความต้องการ
ของพระองค์ ด้วยการแนะนำจัดเตรียมพิธีกรรมที่สอดรับระหว่าง
พระพุทธศาสนากับคติความเชื่อของผู้คนสมัยนั้น⁶³ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่
แปลกอันใดหากพระเวทเทเถระจะแต่งคัมภีร์พรรณนาความศักดิ์สิทธิ์
ของรอยพระพุทธรูป และประกาศความสำคัญของเทพสุมนะในฐานะ
ผู้คุ้มครองรอยพระพุทธรูป

2) เพราะต้องการสร้างความเป็นพุทธแท้ (authentic Buddhism)
หลักฐานระบุว่าหลังจากการปฏิรูปพระศาสนาสมัยพระเจ้าปราชญ์-
พาวุที่ 2 เรียบร้อยแล้ว (พ.ศ. 1809) คณะสงฆ์ได้เกิดการตื่นตัวครั้งใหญ่
โดยเฉพาะการผลิตงานวรรณกรรมอันเนื่องมาจากความสำเร็จด้านการ
จัดการศึกษา ยกตัวอย่างเช่น พระอริยเมธังกรแห่งอุทุมพรศิริได้แต่ง
คัมภีร์ภาษาสิงหลชื่อว่าวินยารถสมุจจยะ เนื้อหาอธิบายพระวินัยสำหรับ
พระสงฆ์ พระสังฆราชขอโนมทัสสีได้แต่งคัมภีร์ฉันทภาษาสันสกฤต
เกี่ยวกับโหราศาสตร์ชื่อว่าไทวัญการนธนู ศิษย์ของท่านรูปหนึ่งได้แต่ง
คัมภีร์ภาษาบาลีชื่อว่าหัตถวนคัลลวิหารวังสะ ว่าด้วยพระราชประวัติ
ของกษัตริย์ผู้บำเพ็ญโพธิสัตว์บารมีพระนามว่าพระเจ้าสิริสังฆโพธิ
พระอานนท์เถระ ได้แต่งคัมภีร์ปทสาธนสันยยะ ซึ่งแต่งแก้คัมภีร์ปทสา-
ธนะ และคัมภีร์ภาษาสิงหลแต่งแก้คัมภีร์ขุททกศึกษา พระโคตมเถระ

⁶² H.C. Ray, *History of Ceylon*, Vol. I, Part II (Colombo: Ceylon University Press, 1960), 510-511.

⁶³ D.A. Premakumara De Silva, "Sri Pada: Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka," 134-169.

ผู้เป็นศิษย์ของเถระ ได้แต่งคัมภีร์สัมพันธจินตาสันยยะเป็นภาษาสิงหล และศิษย์อีกรูปหนึ่งชื่อว่าพุทธปปิยะเถระได้แต่งคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีชื่อว่ารูปลัทธิฎีกาและคัมภีร์ปัชชมธูว่าด้วยพุทธลักษณะ ส่วนพระมยุรปาทเถระได้แต่งคัมภีร์ภาษาสิงหลว่าด้วยเรื่องราวทางศาสนาชื่อว่าปฐชาวลิยะ และพระปัญจมูลเถระได้แต่งคัมภีร์ภาษาบาลีเกี่ยวกับการแพทย์ชื่อว่าเภสัชชัมณูชุสา⁶⁴ ประเด็นที่น่าสนใจคือ คัมภีร์เบื้องต้นเหล่านั้น แม้จะมีเนื้อความกอบปรด้วยสรวัดตะแบบคติโลกและคติธรรมก็จริง แต่ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเน้นไวยากรณ์ภาษาบาลีและหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา นับตั้งแต่หลักธรรมพื้นฐานสำหรับเป็นแนวปฏิบัติของชาวบ้าน จนถึงหลักธรรมชั้นสูงอันลุ่มลึกสำหรับผู้ทรงปราชญ์ พระเวทเทเถระในฐานะพระสงฆ์นักปราชญ์ ผู้รอบรู้หลักธรรมและคติความเชื่อของผู้คนสมัยนั้นเป็นอย่างดี และในฐานะเป็นพระสงฆ์ผู้สังกัดคณะสงฆ์อรัญวาสี ซึ่งเคร่งครัดและงดงามด้วยศีลาจารวัตรตามแบบพระป่าอรัญวาสี จึงแต่งคัมภีร์สมันตภูฏาวัดณณาขึ้น เพื่อชี้บอกถึงความ เป็นพุทธแท้ โดยยกเรื่องราวของเทพสุমনะผู้เป็นพระโสดาบัน ให้เชื่อมโยงกับการเสด็จมาเกาะลังกาของพระพุทธเจ้าอย่างลงตัว พร้อมย้ำว่า รอยพระพุทธรูปบาทเหนือยอดเขาสมันตภูฏาเป็นดินแดนอันพระพุทธรูปเจ้า ทรงเลือกแล้ว

4. บทสรุป

คัมภีร์สมันตภูฏาวัดณณาเป็นกวีนิพนธ์ภาษาบาลี ผู้ประพันธ์คือ พระเวทเทเถระ ซึ่งเป็นพระสงฆ์สังกัดคณะสงฆ์อรัญวาสี เนื้อหาของ คัมภีร์พรรณนาสมันตภูฏาในฐานะเป็นสถานสถิตรอยพระพุทธรูปบาท และ

⁶⁴ H.C. Ray, *History of Ceylon*, Vol. I, part II, 770-773.

ยกย่องเทพสุมนะในฐานะเป็นผู้อารักขาคุ้มครองรอยพระพุทธรูปบาท
แห่งนั้น แม้คัมภีร์จะระบุว่าต้องการพรรณนารอยพระพุทธรูปบาทและ
เชิดชูเทพสุมนะก็จริง แต่หากศึกษาวิเคราะห์จะเห็นว่ามิบริบบทความเชื่อ
และการเมืองสมัยนั้นผสมแทรกอยู่ เนื่องจากสมัยแต่งคัมภีร์สมันตภูฏ-
วณณนานั้น คติความเชื่อเกี่ยวกับเทพอุบลวณ (บางทีเรียกว่าเทพวิษณุ)
กำลังเป็นที่รู้จักแพร่หลาย โดยเฉพาะสถาบันกษัตริย์ให้การอุปถัมภ์
เป็นอย่างดียิ่ง สังกเกตได้จากการใช้ฉายาแทนเทพองค์นี้ว่าเทวราชา
(King of the Gods) ลักษณะดังกล่าวเสมือนเป็นการยกสถานภาพเทพ
อุบลวณ ให้มีความสำคัญเทียบเท่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านเมืองกล่าวคือ
พระเจ้ายักษ์และบาตรของพระพุทธเจ้า พระเวทเทเถระในฐานะ
พระสงฆ์นักปราชญ์คงมองเห็นว่าเทพสุมนะก็มีบทบาทเช่นเดียวกัน
เพราะอยู่ภายใต้ราชูปถัมภ์ จึงแต่งเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของรอย
พระพุทธรูปบาทให้เชื่อมโยงกับเทพสุมนะ ด้วยการชี้ให้เห็นว่าเทพองค์นี้
ได้รับพรจากพระพุทธเจ้าโดยตรง อีกทั้งเป็นพระโสดาบัน จึงเหมาะสม
ทุกประการสำหรับของชาวพุทธการเคารพศรัทธา

บรรณานุกรม

• ภาษาไทย

1. คัมภีร์

พระพุทธโฆสเถระ. *อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตร-
นิกาย ทุกจตุกกนิบาต มโนรทปุรณี ภาค 2*. ฉบับมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา-
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต. *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1*. แปลโดย
สุเทพ พรหมเลิศ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย, 2553.

_____. *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*. แปลโดย สุเทพ พรหมเลิศ. กรุงเทพ-
มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระเวทเทเถระ. *รสวาหินี*. แปลโดย แสง มณีวิฑูร. พระนคร: โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2513.

2. หนังสือ

दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์. *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย
ศรีลังกา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2555.

ลังกาภูมาร. *เล่าเรื่องเมือง (ศรี) ลังกา: รวมบทความวิชาการในวาระครบ
รอบหนึ่งทศวรรษ*. นครปฐม: สาละพิมพ์การ, 2560.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. รายงานการวิจัย “บทบาทของลังกาทวิปใน
ฐานะศูนย์กลางพุทธศาสนาต่อพุทธศิลป์ไทย”. กรุงเทพมหานคร:
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2560.

3. วิทยานิพนธ์

พระมหากวีศักดิ์ วาปีกุลเศรษฐ์. “วรรณกรรมบาลีเรื่องสมันตภูม-
วัดณณา: การศึกษาวรรณศิลป์และสังคม.” วิทยานิพนธ์ศิลป-
ศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2563.

• ภาษาต่างประเทศ

1. คัมภีร์

Alutnuvara Devale Karavima. *Manuscripts form British Museum
Manuscript.*

PATHAK. O.P.. *Samantakūṭavaṇṇanā (The Eulogy of Samanta
Mountain)*. Delhi: Paramanitra Prakashan, 1990.

Parakumbasirita. Edited K.D.P. Wickramasinghe. Colombo: 1954.

SAMANSIRITA, Br. Mus. MS. Or. 6679 (123), CALR, 2 parts. 1.

Savul-sandesaya. Edited by U. Dharmasiri and S. Gamage.
Delgoda, 1968.

Savul-asna. edited by P. Aggavamsa. Colombo: T.L. Hendrik,
1925.

Sidat Sangara Vistara Samaya. Edited by Ramalane Dharmakirti
Sri Dharmarama Thera. Colombo: Vidya Prabodha Yantra-
laya, 1934.

The Nikaya Sangrahawa. Translated by C.M. Fernando. Colombo: Government Printer, 1908.

Vedeha Thera. *Samantakutavannana*. Edited by C.E. Godakumbura. Oxford: The Pali Text Society, 1955.

2. หนังสือภาษาอังกฤษ

LIYANAGAMAGE, Amaradasa. *The Decline of Polonnaruwa and the Rise of Dambadeniya*. Colombo: S. Godage & Brothers, 2018.

WICKREMASIGHE, D.M. De Zilva. *Epigraphia Zeylanica*. Vol. II. London: Oxford University Press, 1928.

DHAMMAPALA, Gatara. *A Comparative Study of Sinhala Literature*. Colombo: Godage International Publishers, 2008.

MUDALIYAR, Gunasekara. *A Contribution to the History of Ceylon*. Colombo: Acting Government Printer, 1895.

IIANGASINHA, H.B.M.. *Buddhism in Medieval Sri Lanka*. Delhi: Sri Satguru Publications, 1992.

RAY, H.C.. *History of Ceylon*, Vol. I, Part II. Colombo: Ceylon University Press, 1960.

HOLT, John Clifford. *The Buddhist Visnu: Religious Transformation, Politics, and Culture*. New York: Columbia University Press, 2004.

NORMAN, K.R.. *Pali Literature*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1983.

GOMBRICH, Richard. *Precept and Practice: Traditional Buddhism in the Rural Highlands of Ceylon*. Oxford: Clarendon Press, 1971.

JAYAWARDHANA, Somapala. *Handbook of Pali Literature*. Colombo: Karunaratne and Sons, 1994.

GEIGER, W.. *Pali Literature and Language*. Translated by Batakrishna Ghosh. Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1968.

3. วิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ

D.A. Premakumara De Silva. “Sri Pada; Diversity and Exclusion in a Sacred Site in Sri Lanka.” PhD Diss., University of Edinburgh, 2005.

RAHULA, Telwatte. “Rasavahini: Jambudipuppattivatthu.” PhD Diss., Australian National University, 1981.